

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

SARA PRIMEC

Strokovna besedila s področja konjereje in konjenišva

Diplomsko delo

Grosuplje, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

SARA PRIMEC

Strokovna besedila s področja konjereje in konjenišva

Diplomsko delo

Mentor: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika

Grosuplje, 2015

IZVLEČEK

Strokovna besedila s področja konjereje in konjenišva

Diplomska naloga se ukvarja z obravnavo konjerejskih in konjeniških priročnikov od 19. st., ko so tovrstna dela začela izhajati v slovenskem jeziku, pa do danes. Temeljito obravnava prva dva strokovna priročnika iz 19. st., Bleiweisove *Bukve sa kméta* in Rohlvesovo *Domače živinozdravstvo*. Osredotoča se tako na njuno vsebino kot tudi na strokovne značilnosti. Termini iz obeh del so zbrani v slovarčku in primerjani s sodobnimi ustreznici iz *Veterinarskega terminološkega slovarja*. V nadaljevanju sledi primerjava starejših priročnikov z novjšima besediloma, in sicer Jurkovičevo *Konjerejo* in Voglovo *Nego konja*. Pregled strokovnih priročnikov na koncu pokaže, da se starejša terminologija razen manjših glasoslovnih sprememb bistveno ne razlikuje od sodobne. Zgodovinsko spreminjanje same vloge konja iz delovne živali v rekreacijskega in športnega ljubljénčka pa bistveno zaznamuje vsebinske in oblikovne značilnostih priročnikov. Ti s popularizacijo konjenišva postajajo vse bolj poljudni.

KLJUČNE BESEDE: strokovni priročnik, 19. st., terminologija, konjereja, konjenišvo

ABSTRACT

Manuals for horse breeding and horsemanship

This diploma thesis deals with the study of professional manuals for horse breeding and horsemanship from 19th century, when the first manuals were released in the Slovenian language, until the present day. It deals thoroughly with the first two professional manuals from 19th century: *Bukve sa kméta* by Bleiweis and *Domače živinozdravstvo* by Rohlves. The thesis focuses on the content of these two manuals as well as their technical characteristics. The technical terms from both manuals are collected in a dictionary and compared to modern terms from the *Veterinary terminological dictionary*. Furthermore, there is a comparison of older manuals with the two modern ones: *Konjereja* by Jurkovič and *Nega konja* by Vogel. We conclude that the older terminology is not so different to the modern terms and that there are only minor phonetical dissimilarities. The changing historical role of a horse, from the working animal into a recreational and sports partner, is the main reason for the changes in content and design features of horse manuals, which are becoming increasingly non-technical due to the popularization of horsemanship.

KEY WORDS: manual, 19th century, terminology, horse breeding, horsemanship

Kazalo

UVOD	5
OD KONJEREJE DO KONJENIŠTVA	6
PREGLED KONJEREJSKIH PRIROČNIKOV V 19. ST.	8
JANEZ BLEIWEIS, <i>BUKVE SA KMÉTA</i> (1843)	8
PREDGOVOR	9
STROKOVNE ZNAČILNOSTI BESEDILA	9
J. N. ROHLVES, <i>DOMAČE ŽIVINOZDRAVSTVO</i> (1856)	11
PREDGOVOR AVTORJA IN PREVAJALCA	11
STROKOVNE ZNAČILNOSTI BESEDILA	12
TERMINOLOŠKI SLOVARČEK 19. ST.	13
DELI TELESA	14
OPREMA IN DEJAVNOSTI	20
REJA	22
BOLEZNI IN POŠKODBE	24
KONJEREJSKI IN KONJENIŠKI PRIROČNIKI IZ 20. ST.	26
SEZNAM PRIROČNIKOV IZ 20. ST.	28
JOŽE JURKOVIČ, <i>KONJEREJA</i> (1984)	28
PREDGOVOR AVTORJA	29
STROKOVNE ZNAČILNOSTI BESEDILA IN PRIMERJAVA S STAREJŠIMI PRIROČNIKI	29
SODOBNI KONJENIŠKI PRIROČNIKI	30
SEZNAM PRIROČNIKOV IZ 21. ST.	31
COLIN VOGEL, <i>NEGA KONJA</i> (2008)	31
UVOD IN PRIMERJAVA S STAREJŠIMI PRIROČNIKI	31
STROKOVNE ZNAČILNOSTI BESEDILA IN PRIMERJAVA S STAREJŠIMI PRIROČNIKI	32
ZAKLJUČEK	34
VIRI IN LITERATURA	35

Uvod

19. st. je bil čas, ko se je slovenščina začela razvijati ne samo kot literarni, temveč tudi kot strokovni jezik. Začela so izhajati prva besedila in priročniki, ki so prinašali tako nov način pisanja kot tudi novo terminologijo. V začetku je bilo terminološko izrazje še nepoenoteno, opiralo se je na narečne dvojnice in nemške predloge. Še najmanj težav s terminologijo so imeli avtorji, ki so s ukvarjali s panogami kmetijstva. Slovensko prebivalstvo je bilo tedaj večinoma kmečko in je že poznalo kar nekaj izrazov, ki so iz vsakdanje rabe nato prešli v strokovne priročnike. Vseeno pa tudi tu ni vse šlo gladko, saj so različna narečja poznala različne izraze. Avtorji so tako morali izdelati nabor terminov ter jih pri zapisovanju zaradi lažjega razumevanja pisati kot dvojnice. Predvsem pri strokovnih besedilih, kjer gre za prevod iz nemščine, je izrazit vpliv nemškega izrazja, ki se kaže tako pri dobesednem prevajanju kot tudi pri zapisovanju nemških ustreznice v oklepaju ob še neveljavljenih slovenskih izrazih.

Tudi konjerejski priročniki, ki so začeli izhajati sredi 19. st., niso bili nobena izjema. Konjereja je kot panoga kmetijske dejavnosti že poznala nekaj specifičnih terminov, posebno takih, ki so se navezovali na poimenovanja konjskega telesa. Zataknilo se je pri poimenovanjih bolezenskih stanj in poškodb, kjer so se avtorji naslonili predvsem na nemške ustreznice.

Konj je bil nekdanj za človeka nepogrešljiva žival, saj mu je predstavljal tako delovno kot prevozno silo. Na podeželju ni bilo uspešne kmetije brez dobrega konja. Ni presenetljivo, da so si kmetje prizadevali vzrediti čim boljše in čim sposobnejše konje ter hkrati poskrbeti, da so ti ostali zdravi in dela zmožni. Živinozdravnikov oz. veterinarjev, kakor jim pravimo danes, ni bilo veliko in v primeru nujne pomoči pri bolnih ali poškodovanih živalih niso bili vedno na voljo. Zato je bil ravno slovenski živinozdravnik in publicist Janez Bleiweis prvi, ki se je odločil slovenskemu kmetu podeliti priročnik z navodili za celovito oskrbo konja. Kasneje je izšel tudi prevod nemškega pisca Rohlvesa, ki se je še natančneje ukvarjal s popisom in zdravljenjem konjevih bolezni in poškodb. Ta dva priročnika sta želela kmetu podati osnovno znanje, s katerim bi si lahko pomagal tudi sam, če živinozdravnik ne bi bil na voljo.

Prvi priročniki iz 19. st. se ukvarjali predvsem s temami, ki so bile bistvene za kmeta, torej nakupom, pravilno oskrbo konja, žrebitvijo in zdravljenjem. Od takrat do danes se je veliko spremenilo. Predvsem se je bistveno spremenila vloga konja, ki je s tehnološkim napredkom in množičnim pojavom kmetijske mehanizacije v 20. st. izgubil svojo vlogo vlečne sile. Konji so začeli množično zapuščati slovenske kmetije. Pred popolnim izginotjem iz človeškega

življenja sta ga rešili dve stvari: konjereja kot kmetijska panoga, ki je konja obdržala zaradi mesne proizvodnje ali plemenske reje, ter športno konjenišvo, ki je sprevidelo konjev potencial moči, hitrosti in elegance.

Vzporedno z nenadno menjavo vloge konja so se spremenili tudi priročniki s tega področja. Sodobnejši priročniki so se poleg stalne teme zdravljenja in pomoči konju v primeru bolezni in poškodb ukvarjali tudi z razvojem konja, sistemizacijo pasem, pravilno oskrbo, kovanjem in jahanjem. Strokovna besedila niso bila več namenjena kmetom, saj so kmetje namesto konj uporabljali traktorje. Osredotočila so se najprej na konjerejce, ki so se ukvarjali z ohranitvijo pasem, izboljšanjem plemena in vzrejo športnih konj ter kasneje na ljubitelje konj, ki so v tej živali videli uspešnega partnerja za rekreacijo ali šport.

Skozi stoletja se ni spremenil le krog bralcev priročnikov s področja konjereje in konjenišva, dokončno razvila in poenotila se je tudi terminologija. Terminološki slovar na to temo sicer še ni bil izdan, je pa *Veterinarski terminološki slovar* tisti, ki dobro povzema terminologijo s področja zgradbe in bolezni konj.

Od konjereje do konjenišva

Konj je od sredine 19. st., ko so začeli izhajati prvi priročniki za njegovo oskrbo, pa do danes bistveno spremenil svojo vlogo. Tedaj je bil najbolj cenjen zaradi svoje moči, predstavljal je glavno vlečno silo tako pri prevozu kot pri delu. Pomagal je pri delu na polju, vlekel kočije in vozove, celo tramvaje. Bil je najbolj cenjena žival v vsakem hlevu. Če je konj zbolel ali se poškodoval, je bila to za kmeta prava tragedija. Tako ni presenetljivo, da so se prvi strokovni priročniki na temo konj v glavnini posvečali prav preprečevanju in zdravljenju morebitnih bolezni in poškodb. Gre pravzaprav za veterinarske priročnike, namenjene preprostemu kmetu, da je ta lahko ukrepal sam, tudi brez pomoči veterinarja.

Ti priročniki se v veliki meri ukvarjajo tudi z napotki pri razmnoževanju in vzreji konj. Za kmeta je bilo enostavneje, če si je svoje konje vzredil sam doma, kakor pa da bi jih kupoval. Konji so bili navsezadnje izredno cenjeni in ne ravno poceni.

Za te prve priročnike iz sredine 19. st. je glede na tematiko najbolj primerno poimenovanje *konjerejski priročniki*. Konjerejo *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) definira takole:

konjeréja -e ž (ê) gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z rejo, vzrejo konj: razvoj konjereje in govedoreje (SSKJ2, I. knj., 2014, str. 632)

S tehnološkim razvojem, pojavom avtomobilov in kmetijske mehanizacije je konj vedno bolj izgubljal svojo vlogo pomočnika pri delu. Na podeželju so konje prodajali in zamenjevali s traktorji. Zanimivo pa je, da se interes do konj ni zmanjševal, temveč zgolj preusmeril. Konji kar naenkrat niso bili več cenjeni zaradi svoje moči in delovne sposobnosti, temveč so v ospredje stopili njihova vzdržljivost, eleganca, lepota, skladnost gibanja. Med višjimi sloji je konj še vedno ostal simbol prestiža. Začela so se ocenjevanja, razna tekmovanja in navsezadnje tudi rekreativno ukvarjanje s konji. Konj je dobil novo vlogo »ljubljenčka«, rekreacijskega sopotnika, tekmovalca v športnih disciplinah.

S tem velikim širjenjem vloge konja so se spreminjali tudi priročniki. Kar naenkrat reja, zdravljenje in vzgoja žrebet niso bili na prvih mestih. Priročniki so se osredotočali na pravilno oskrbo, navodila za trening in jahanje konja, poznavanje pasem in v veliko manjši meri obravnavali prvo pomoč ob poškodbah in boleznih. Konjereja je postala le pojem znotraj širšega poimenovanja ukvarjanja s konji – konjenišva. Zato je sodobnim priročnikom bolj ustrezen izraz *konjeniški priročniki*.

konjenišvo -a s (î) dejavnost, ki se ukvarja z vzgojo jahačev, z vzrejo in dresuro konj, z organizacijo konjskih dirk: v konjeništvu je dosegel lepe uspehe / ukvarja se s konjeništvom, s konjeniškim športom (SSKJ2, I. knj., 2014, str. 632)

Medtem ko so konjerejski priročniki s sredine 19. st. v prvi vrsti namenjeni kmetom, a kljub temu kažejo veliko mero strokovnosti, so današnji konjeniški priročniki postali povsem poljudni. Prava strokovna besedila so rezervirana za stroko in študente veterine. Bralci, ki se rekreativno ali športno ukvarjajo s konji, lahko preko priročnikov dobijo napotke glede opreme in pravilne tehnike jahanja, zdravljenje in pomoč pri poškodbah pa sta predvsem domena veterinarjev. Jasno je torej razvidno, da je sprememba funkcije konja poglavitno vplivala tudi na drugačnost strokovnih priročnikov s tega področja. Danes ljubitelja konj ne zanimata toliko njegova reja, razmnoževanje in zdravljenje, ker konj ni več poglaviten za delo in preživetje. Bralec se osredotoča zgolj na konjevo rekreativno-športno funkcijo, čemur sledijo tudi konjeniški priročniki.

Pregled konjerejskih priročnikov v 19. st.

19. st. je bilo čas narodnega prebujenja in osveščanja. Slovenski izobraženci so se množično trudili razsvetliti preprosto slovensko ljudstvo. Literarna dela so se že uspešno uveljavila v slovenski javnosti, slovenščina se je kot pesniški in prozni jezik izkazala za enakovredno razvitejšim evropskim jezikom. Potrebno jo je bilo uveljaviti še kot znanstveni jezik, ki ga lahko uporabljajo tudi stroke. Glavni preboj v tej smeri je naredil Matej Cigale. Njegova *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učiteljišča* iz leta 1880 je zajela terminologijo kar 25 različnih strok. Seveda pa so že od konca 18. st. izhajala različna dela, ki so se ukvarjala s čebelarstvom, kulinariko, kemijo, vinarstvom, naravoslovjem, fiziko. Veliko priročnikov je bilo napisanih ravno za potrebe kmeta, med temi tudi prvi konjerejski priročniki.

Janez Bleiweis, izučeni živinozdravnik in urednik Kmetijskih in rokodelskih novic, najbolj priljubljenega časopisa v 19. st., se je lotil tudi konjereje. *Bukve sa kméta*, izdane leta 1843, so tako prvi konjerejski strokovni priročnik v slovenščini.

Leta 1851 je spisal še priročnik za kovanje konj z naslovom *Nauk zdrave in bolne kopita podkovati in kopitne bolezni ozdravljati*.

Pomoč pri prepoznavanju bolezni in zdravljenju konj je kmet lahko našel v *Domačem živinozdravstvu*, slovenskem prevodu knjige nemškega avtorja J. N. Rohlvesa, ki je izšel leta 1856.

1874 je sledil še en prevod kovaškega priročnika z naslovom *Dejanski nauki o kopitnem podkovstvu s podobami* avtorja Williama Milesa.

Konec 19. st. sta zaznamovala dva priročnika, ki ju je za svoje člane izdalo Konjerejsko društvo štajersko. Prva je *Poučeni konjerejec: knjižica izdana in darovana od štajerskega konjerejskega društva svojim društvenikom* iz leta 1884, druga pa *Kratki poduki o uspešni konjereji in v zvezi z obstoječim gospodarstvom* iz leta 1893.

Janez Bleiweis, *Bukve sa kméta* (1843)

Prvi priročnik s področja konjereje je delo našega publicista in izšolanega živinozdravnika Janeza Bleiweisa. *Bukve sa kméta, kako se ima per kupovanju, plemenjenju, réji in opravljanju kónj splòh obnashati, de bi jih bolésen obvaroval in v njih unanjih in notranjih bolénsih sam sebi svetoval in pomagal* je naslov prvega dela Bleiweisove zbirke, ki pa nikoli ni doživela nadaljevanja. Kljub temu je priročnik, izdan leta 1843 v tiskarni Jožefa Blaznika v Ljubljani, obširen in temeljit pregled reje in oskrbe konj.

Predgovor

Predgovor avtor začne z nagovorom »Ljubi moji kmétji!« in tako že na začetku poudari, da gre za priročnik, namenjen kmečkemu ljudstvu. Poleg prvega dela, ki obravnava popis reje in oskrbe konja, obljubi tudi nadaljevanja z istimi nasveti za govedo, svinje, ovce in pse, a žal ti niso nikoli izšli. Že samo dejstvo, da je prva knjiga namenjena ravno skrbi za konje pa jasno govori o pomembnosti te živali za kmeta.

K pisanju je Bleiweisa spodbudila Kmetijska družba. S svojim delom je želel pomagati kmetu in mu podati dovolj znanja, da ne bo nasedal vsakemu, ki misli, da o živalih kaj ve, pa v resnici ne ve prav nič. Poudari, da je skušal pisati tako »de me bo Gorenez tako lahko kakor Dolenez in Notranjez rasumil«, saj je Kmetijska družba poskrbela, da je največ preko duhovnikov prejel imena vseh možnih bolezni. Tako si Bleiweis upa izdati knjige »ki se bodo povsód, kjér se nash jesik govori ali sastópi, dobre sa rabo skasale.« Bleiweis se zaveda problema nepoenotnega slovenskega jezika, ki se kaže preko uporabe različnih izrazov v različnih narečjih. To skuša kar se da dobro preseči.

Dalje razloži, da je bil ponekod primoran uporabiti tuje izraze, če domačega ni našel ali pa se mu je zdel tuji izraz bolj poznan. »Kar jesik v teh bukvih utizhe, sim se soper svoso voljo mogel ptujih besedí poslushiti, kjér je domazhjih mankaló, in ker so tudi vezhkrat ptuje bolj snane kakor domazhe.«

Predgovor konča z željo, da bi bili njegovi priročniki dobro sprejeti po vsej deželi ter da bi jih dobili »taki, ki imajo veliko shivíne in tudi taki, ki imajo le majhno shtalo.«

Strokovne značilnosti besedila

Bukve sa kméta v 20 poglavjih temeljito obravnavajo kupovanje, rejo in oskrbo konj, krmo, vzdrževanje hleva ter pomoč pri boleznih. Na tem mestu sam vsebinski pregled dela puščam nekoliko na strani, saj me je besedilo zanimalo predvsem z jezikovnega in terminološkega stališča.

V besedilu se pojavlja veliko dvojnic, ki kažejo, da sama konjerejska terminologija še ni poenotena. Navadno se ob knjižni besedi pojavlja še narečni/pogovorni izraz, ki je večinoma nemškega izvora. Avtor pri dvojnicah na prvo mesto dosledno postavlja predlagani slovenski ali slovanski izraz, šele na drugem mestu sledi narečna oz. pogovorna dvojnica.

- bizh ali gajshla (Bleiweis, 1843, str. 1)
- kerma ali futer (Bleiweis, 1843, str. 55)
- lék ali arznija Bleiweis, 1843, (str. 36)
- grisenje ali kolika (Bleiweis, 1843, str. 56)

Dvojnícám ponekod v oklepaju dopíše še nemško poimenovanje:

- pripete ali binzeljni (Fesseln) (Bleiweis, 1843, str. 18)
- zherna ali notranja mréna (Schwarzer Stahr) (Bleiweis, 1843, str. 83)
- samez ali jekel (Hackenzahn) (Bleiweis, 1843, str. 5)

Včasih avtor zapiše besedno zvezo, ki ji sledi poenobesedenje. Enobesedni termin je še danes bolj priporočljiv kot večbesedni.

- sredna sobova ali srédnika (Bleiweis, 1843, str. 5)
- jezhmenoviza ali jezhmenova slama (Bleiweis, 1843, str. 55)
- ovseniza ali slama od ovsa (Bleiweis, 1843, str. 54)

Kadar avtor meni, da slovenski izraz še ni dovolj poznan ali beseda ustrezno poslovenjena, v oklepaju zapiše nemško ustreznico:

- shihpanj (Spath) (Bleiweis, 1843, str. 16)
- naduha (Dampf) (Bleiweis, 1843, str. 2)
- moshna (Schlauch) (Bleiweis, 1843, str. 15)

Pri povzemanju izrazov iz nemščine te prevede dobesedno:

- vodena otiska ali mehur sadnjiga komolza (Sprunggelenksgalle) (str. 16)
- liz dergnjenja (Reibfläche) (Bleiweis, 1843, str. 10)
- kervav mehur (Blutspatt) (Bleiweis, 1843, str. 16)

Nekatere izraze še dodatno opisno pojasni, pri čemer uporablja veznik »to je«:

- istréba (nachgeburt), *t. j.* tisti dél, s katerim je bil mladizhek s staro svesan (Bleiweis, 1843, str. 31)
- jashni konji (*t. j.* ki se jesdájijo) (Bleiweis, 1843, str. 68)
- sgorno lize, *t. j.* tisto lize, s katerim se spodni sobje na sgorne dergnejo (Bleiweis, 1843, str. 6)

Pri zapisovanju terminov je avtor pogosto nedosleden, na različnih mestih se pojavljajo različne oblike poimenovanj za isto stvarnost. Tako npr. *bicelj* prvič zapiše z dvojnico in nemško ustreznico v oklepaju: *binzeljni ali pripéte (Fesseln)*, v nadaljevanju besedila pa uporablja tudi izraza *pripeto* in *vinzelj*.

Ne samo strokovno besedišče, ki se napaja iz nemškega izrazja, tudi skladnja v večini sledi nemškemu vzorcem. Pogoste so dolge povedi z mnogimi vrinjenimi stavki. Glagol se pojavlja na koncu stavka.

»Najgotovsi snaminje se pa she le próti shestimu mézsu pokashe, ker se v tem zhasu gibanje shrebizhka v trebuhu skosi poloshenje roke pred vime pod trebuhom ali na mezhah, posebno na desni strani obzhutiti dá, zhe se kobíli sjutraj she na tishè mersle vode da piti in med tem ko pije roka na-njo poloshí.« (Bleiweis, 1843, str. 24)

Zanimiv je tudi sam način pisanja, pisec uporablja veliko metabesedilnih elementov. Bralca nagovarja, z njim razpravlja, ga sprašuje... Pravzaprav daje vtis nekakšnega dialoga.

»V shtali, *rezhete vi*, se naredí nar bolji gnoj; /.../ Tega vam nezhem odrezhi, de se v shtali dober gnoj naredí – pa *vprasham vas* tó: zhe imate vi svoje konje, krave in vôle samo savoljo téga, da vam gnoj delajo?« (Bleiweis, 1843, str. 47)

Bleiweis se torej poslužuje precej poljudnega načina podajanja znanja, da bi bilo napisano kar se da razumljivo preprostemu kmečkemu bralcu. Kljub neformalni komunikaciji lahko rečemo, da delo že spada med prava strokovna besedila. Pisec je strokovnjak, ki se spozna na področje, o katerem piše. Uporablja tudi terminološke izraze, čeprav so ti z ozirom na začetno stopnjo razvoja ponekod še nepoenoteni in nedosledno uporabljeni. Besedilo je jasno in nedvoumno ter razumljivo krogu bralcev, katerim je tekst namenjen.

J. N. Rohlves, *Domače živinozdravstvo* (1856)

Domače živinozdravstvo v boleznih konj, govedja, ovac, prašičev, koz in psov, ali nauk, kako mora kmetovavec svojo živino rediti, ji streči, jo kermi in ozdravljati je prevod nemškega dela pisca J. N. Rohlvesa. Prevod je izšel leta 1856 v Celovški tiskarni Janeza Leona.

Predgovor avtorja in prevajalca

Rohlves v predgovoru pove, da ima večletne izkušnje z živinozdravstvom in da se je tako na pobudo kmetijskega društva v Potsdamu odločil spisati splošno živinozdravniško knjigo za rabo kmeta. Po priporočilu društva se je avtor že v originalu trudil pisati po domače, se ogibati strokovnih izrazov in visoko učenega razlaganja ter stvari povedati kratko, jasno in kmetu razumljivo.

Avtorjevemu predgovoru sledi predgovor domačega prevajalca Karla Robida¹. Tu Robida razloži, da je originalnemu besedilu sem ter tja kakšno stvar tudi dodal, da bi bil kmetom priročnik kar se da prikladen. Največkrat je dodal nasvete, ki jih je zasledil v Kmetijskih in rokodelskih novicah. Ponekod je jasno vidno, da je povzemal tudi po Bleiweisu.

Pri samem prevodu ni imel težav, zataknilo se je edino pri prevajanju dostavka o t.i. »bomaških muhah«, saj jih prevajalec ne pozna. Kljub temu se odloči ta del ustrezno prevesti in objaviti, čeprav sam sklepa, da pri nas te muhe ni, je naravoslovje še ne pozna, ali pa jo poimenujemo z drugim imenom. Poleg izredno poučne Rohlvesove knjige Robida bralcu predlaga tudi branje živinozdravništva izpod peres dr. Bleiweisa in dr. Strupita, kjer so natančneje popisani podkovanje, razdelitev bolezní, zdravila in operacije.

Na koncu predgovora prevajalec doda seznam nemških in latinskih imen zdravil, ki jih priporoča Rohlves. S tem se želi izogniti morebitnemu napačnemu prevodu in zagotoviti, da bodo lekarnarji ob nakupu razumeli, za katero zdravilo gre, čeprav morda ne bodo poznali slovenskega izraza.

Strokovne značilnosti besedila

Rohlvesova knjiga je razčlenjena na deset razdelkov. Prvi trije razdelki so namenjeni popisu reje in nege ter zdravljenja notranjih in zunanjih bolezní konj. Ostali razdelki se ukvarjajo z zdravljenjem drugih domačih živali.

Tudi v tem delu je jasno, da terminologija še ni poenotena, zaradi česar se avtor poslužuje dvojnic, nemških poimenovanj, narečnih in pogovornih izrazov ter opisnega pojasnjevanja.

Najpogostejše so ravno dvojnice:

- celak ali žrebec (Rohlwes, 1856, str. 1)
- spodnja plat kopita ali dila (Rohlwes, 1856, str. 1)
- pišalo ali podkolenska cev (Rohlwes, 1856, str. 1)
- rožnica ali košena koža (Rohlwes, 1856, str. 12)
- siva slepota ali cink v očesu (Rohlwes, 1856, str. 12)

Uporabljene izraze avtor dodatno opisno pojasnjuje.

- »Sprednji nogi morata ravnatekoči stati, *to je* nogi morate na zgornjem in spodnjem koncu enako daleč saksebe stati.« (Rohlwes, 1856, str. 1)

¹ Karel Robida (1805–1877) je bil slovenski duhovnik, fizik in pisec poljudnoznanstvenih del. Poleg prevoda Rohlvesovega *Domačega živinozdravstva* je njegovo zelo pomembno delo *Naravoslovje alj fizika* iz leta 1849. Kot strokovni pisec je bil torej izredno primeren za prevajalca tujih strokovnih del. (SBL, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi511518/> [ogled 15. 9. 2015])

- »Vzroki, zavolj katerih kobila negodno stori, *alj kakor pravimo*, da zverže, so /.../« (Rohlwes, 1856, str. 4)

Poleg slovenskih izrazov, ki se ne zdijo dovolj poznani, razumljivi, so opisno ali dobesedno prevedeni, avtor v oklepajih navaja še nemške termine.

- skokni člen (Sprunggelenke) (Rohlwes, 1856, str. 2)
- nadkost na zadnji strani skoknega člena (Hasenhacke) (Rohlwes, 1856, str. 2)
- meza (Limphe) (Rohlwes, 1856, str. 12)
- hrom v nogi (Buglähmung) (Rohlwes, 1856, str. 18)
- otekline velke kite na sprednjih nogah (Sehnenklapp) (Rohlwes, 1856, str. 21)
- naduha (Dampf) (Rohlwes, 1856, str. 62)

Domače živinozdravstvo izredno obširno, natančno in strokovno opisuje temo reje in bolezni konj. Čeprav je bil Karel Robida duhovnik in fizik, je v prevodu Rohlvesovega dela dosledno zapisoval obstoječo terminologijo. Ponekod se sicer posluži tudi narečnih in pogovornih izrazov, vendar lahko besedilo glede na izredno specifično temo označimo kot strokovno.

Domače živinozdravstvo in *Bukve sa kméta* imata kar nekaj skupnih značilnosti. Oba priročnika sta namenjena izrecno uporabi kmeta. V temah se sicer nekoliko razlikujeta, saj se Bleiweis bolj posveča pravilni oskrbi konja, razmnoževanju in prodaji, Rohlves pa obširno podaja popise in načine zdravljenja bolezni. Tako avtor *Bukev sa kméta* kot prevajalec *Domačega živinozdravstva* pa se soočata z nepoenoteno terminologijo, ki je najbolj izrazita pri poimenovanjih bolezni, v skladnji pa sledita nemškemu vzorcem.

Terminološki slovarček 19. st.

Terminološki slovarček primerja izraze iz del *Domače živinozdravstvo* in *Bukve sa kméta* s sodobnim *Veterinarskim terminološkim slovarjem* (v nadaljevanju VTS). Ker samostojni terminološki slovar s področja konjereje ali konjenišva še ni nastal, je bil VTS najboljši približek za preučevanje omenjene teme. VTS podaja razlago za skoraj vsa bolezenska stanja in poškodbe, žal pa v njem ni mogoče zaslediti nekaterih izrazov za pripomočke in opremo. Pri popisu takih izrazov sem uporabila razlago iz SSKJ ali pa sem si pomagala z opisi v sodobnem konjeniškem priročniku *Nega konja*.

V slovarček so vključeni vsi izrazi, ki jih navajata *Domače živinozdravstvo* in *Bukve sa kméta*² ter jim je bilo mogoče poiskati pomenske vzporednice s sodobnimi izrazi. Termini so tematsko razdeljeni na štiri sklope: deli telesa, pripomočki in oprema, reja ter bolezni in poškodbe. Pri obravnavi terminologije sem se osredotočila predvsem na izvor izrazov. Skušala sem ugotoviti, v kolikšni meri se je terminologija skozi čas spreminjala ali ohranjala. Besedotvorni vidik torej ni vključen, bi bilo pa zanimivo in koristno terminologijo pregledati tudi s tega zornega kota.

Deli telesa

Veterinarski terminološki slovar	Domače živinozdravstvo	Bukve sa kméta
bícelj -clja m del okončine med kopitom in piščaljo SIN.: bincelj	bencelj tudi bečeljn, nadkopitni člen	binzeljni ali pripéte (Fesseln); pripeto; vinzelj
čeljúst –i ž del obraza z zgornjo in spodnjo čeljustnico, kjer so vraščeni zobje: stamatoshiza zgornje ~i	čeljust	zhelust
črevó –esa s 1. Del prebavne cevi od pilorusa do zadnjika: arterije teščega ~esa /.../	čreva	zhreva
dlaka –e ž rožena, nitasta tvorba, ki raste iz dlačnega folikla	dlaka	dlaka
góbec –bca m navadno podaljšani del obraza z ustno režo pri nekaterih sesalcih, plazilcih, dvoživkah in ribah /.../ SIN.: rostrum	gobec	gobez
goltánec ³ -nca [goʊtanɛc] m (á) ekspr. <i>sprednji, srednji del vratu; grlo</i> : stiskal ga je za goltanec;	goltanec	goltanez

² *Bukve sa kméta* so tiskane v bohoričici, za lažje razumevanje pa sem v tabeli namesto izvirnega f zapisovala kar s.

³ VTS izraza ne pozna, razlaga povzeta po SSKJ2, I. knj., 2014, str. 399.

zgrabiti koga za goltanec /.../		
gríva –e ž dolga žimasta dlaka na vratu nekaterih živali, zlasti pri konju	griva	
hřbet –bta m 1. Del trupa ob hrbtenici od vratu do medenice SIN.: dorsum (1) /.../	herbet	herbet
kíta –e ž končni del mišice, grajen iz fibroznega vezivnega tkiva z vzporednimi kolagenskimi vlakni, ki pripenja mišico na kost ali hrustanec /.../	kita	kita
kóčnik –a m meljak		koshnik
koléno -a s 1. Področje kolenskega sklepa: prečna vez~a klecavo ~koleo, ki kleca SIN.: genu 2. upognjena anatomska struktura 3. stopnja sorodstva	koleno	koleno
kólk –a m področje stranskega dela medenice s kolčnim sklepom /.../	kuki	
komôlec (laket)	komolec	komolz
kopíto –a s roževinasto pokrivalo konice prsta pri lihoprstih lopitarjih /.../	kopito	roshéni zhrevlji ali kopita
kóža –e ž 1. Organ, ki pokriva in varuje telo, sestavljen iz vrhnjice in usnjice in leži na podkožju /.../	koža	kosha
križ –a m področje ob zadnjem delu hrbtenice SIN.: regio sacralis	križ	
lákotnica –e ž vbočeno mesto na steni trebuha med zadnjim rebrom in kolkom SIN.: fossa paralumbalis	lakotnica	
lédje –a s nav. mn. področje med prvim ledvenim vretencem in križnico SIN.: lambalna regija, lumbus, regio lumbalis	ledje	ledje
ledvíca –e ž parni organ v trebušni votlini s številnimi funkcijami, od katerih je		ledvize

najvažnejša izločanje urina /.../		
limfa	meza (Limphe)	
materični vrat vrát –ú m /.../ 2. zoženi del kake anatomske strukture ali organa: /.../ maternični ~ zožen konec maternice, ki se z zunanjim materničnim ustjem odpira v nožnico SIN: cervix uteri /.../		odperalishe (Muttermund)
medenica –e ž del okostja v zadnjem delu trupa, ki ga sestavljajo kolčnici in križni del hrbtenice (nanjo se vežeta zadnji okončini) SIN.: pelvis (1)		medeniza (Becken)
mehúr –ja m 1. raztegljiv votel organ in telesna votlina z lastno steno, napolnjena s telesno tekočino ali plinom /.../		mehur
môšnja –e ž modnik	jajca	moshna (Schlauch)
nebó –á s zgornja stena ustne votline, ki jo loči od nosne /.../	nebo	nadustje ali nébo
nozdrív –i ž vsaka od obeh zunanjih odprtín v nosu, zlasti pri konju SIN.: nosnica (2), naris (2)	nosnica	
osrámjje –a s predel ob zunanjih spolovilih samca, samice SIN.: pubes (2), pudendum, regio pubica	sramnica	sramotniza (Scham)
ovójnica –e ž anatomsko struktura, ki kaj ovija ali obdaja: /.../ plodove ~ e plodove posteljice	koža, v katero je zavito žrebe ⁴	
pêta –e ž predel zadnje okončine, katerega osnova je petnica: kopitna ~ parni segment dlanskega ali podplatnega dela kopita z izraženo usnjico, ki jo prekriva		peta

⁴ Prevajalec *Domačega živinozdravstva* očitno ni našel primerne izraza za plodovo ovojnico, zato jo poimenuje kar opisno.

mehka roževinasta plast sin.: torus unguulae, SIN.: calx		
piščálnica -e ž kost v piščali sprednja - tretja, močnejše razvita dlančnica pri konji sin.: os metacarpale III, zadnja -tretja, močnejše razvita stopalnica pri konj sin.: os metatarsale III	pišalo ali podkolenska cev	
plêče –éta s 1. Področje plečnice SIN.: plečničje, regio scapularis	pleča	
pljúča pljúč s mn. parni organ v prsni votlini vseh vretenčarjev, ki dihajo zrak /.../	pljuča	pluzha
podplàt –áta m spodnja, nazaj usmerjena ploskev stopala: ~ kopita spodnja ploskev kopita sin.: solea unguulae SIN.: planta, solea, solum	spodnja plat kopita ali dila, podplat	podplat
pojatvena sluz; pojatev –tve m gonjenje	belkasta žleza	
popkôvnica –e ž vezivni trak z dvema arterijama in veno, ki povezuje zarodek s posteljico: izpad ~e SIN.: popkovno povesmo, funiculus ambilicalis	popkovnica	popkovnja
požirálnik –a m del prebavne cevi, ki povezuje žrelo z želodcem /.../	požiralo	
prsi prši ž. mn. spodnji predel prsnega koša SIN.: pectus	persi	persa
rèp rêpa m 1. končni del hrbtenice pri vretenčarjih, grajen iz repnih vretenc, vezi in repnih mišic SIN.: cauda (1) /.../	rep	rep
rožena stena; rožén –a –o nanašajoč se na rog ali roževino: ~a luska ~a plast povrhnjice, ~a stena kopita, ~a tvorba	rožena stena	rog

roževína –e ž trdo mrtvo tkivo iz poroženelih celik, ki sestavlja rog, dlako, nohte (glavna sestavina je keratin) SIN.: roženina		
roženica –e ž sprednja, prozorna, nekoliko izbočena plast zrkla /.../	rožnica ali košena koža	
sápnik –a m iz zaporednih hrustancev oblike C sestavljena cev, ki jo prekriva dihalna sluznica (sega od grla do razcepišča v dva glavna bronhusa) /.../	sapnikova cev	
skočni sklep; skóčen –čna –o nanašajoč se na skočnico: ~i sklep skóčnica –e ž manjša od dveh nartnic iz zgornje vrste /.../	skokni člen (Sprung-gelenke)	
slinovôd –ôda m vod slinske žleze	slinjak (Speichelgänge) ⁵	
smřček –čka m sprednji del gobca z nosnicama /.../	zgornja šoba pri gobcu	
stêgno –a s del zadnje okončine med medenico in kolenom SIN.: bedro femur (1)	stegno	
svítek –tka m struktura v obliki obroča, prepleta ali spirale na prehodu kože v kopito ali parkelj: kopitni -del kopita na meji med kožo in roževino sin.: ocorona ungulae (1), parkeljni -del parklja na meji med kožo in roževino sin.: corona ugulae (2) SIN.: konvolut	žilnati svitek ali krona ⁶	korenina kopita
víme –na s mlečna žleza samice pri nekaterih sesalcih, predvsem	vime	

⁵ V 19. st. je obstajal slovenski predlog »slinjak«, medtem ko je sodobni termin »slinovod« nastal po vzoru nemškega izraza »Speichelgänge« - Speichel nem. slina, Gänge nem. prehod.

⁶ Izraz króna se v VTS ne pojavlja v zvezi s kopitom.

prežvekovalcih /.../ ~ pri kobili obe polovici mlečne žleze pri kobili SIN.: mamma (2), uber		
zádnjik –a m končni del danke /.../ SIN.: anus, anus (lat.)	ritnik ⁷	ritnik
zrklo –a s glavni del očesa v obliki krogle, ki leži v orbiti in v katerem so receptorji za svetlobo /.../	očesni jabelček ⁸	punziza (Augapfel)
žabica ali strela; žábica –e ž /.../ 3. kopitna strela stréla –e ž v zvezi: kopitna ~ klinu podobna tvorba v podplatu kopita sin.: žabica (3), cuneus unguulae	strela	stréla
želódec –dca m 1. vrečasto razširjeni del prebavne cevi med požiralnikom in tankim črevesom /.../	želodec	shelodez (Verdauung)

Pri izrazih za dele telesa skozi čas ni prihajalo do večjih sprememb. Večinoma so se termini nekoliko spreminjali le glasoslovno. Poimenovanja za dele telesa iz starejših priročnikov večinoma izhajajo iz izrazov, ki se navadno nanašajo na človeka.

Bleiweis se leta 1843 pri zapisovanju slovenskih terminov ponekod še poslužuje nemških ustreznice, medtem ko se Robidi pri prevodu Rohlvesovega *Domačega živinozdravstva* pri istih izrazih to ne zdi več potrebno. Iz tega lahko sklepamo, da so bili slovenski izrazi za dele konjskega telesa ob izdaji *Domačega živinozdravstva* leta 1856 že dovolj dobro uveljavljeni.

Starejši priročnik *Bukve sa kméta* poleg nekoliko glasoslovno spremenjene ustreznice za *bicelj* uporablja tudi izraz *pripéte* oz. *pripeto*. *Domače živinozdravstvo* tega termina ne pozna več, prav tako izraza ni mogoče zaslediti v VTS.

Zanimivi so termini *odperalishe* (maternični vrat), *meza* (limfa) in *slinjak* (slinovod). Gre za izvirne predloge slovenskih poimenovanj, namesto katerih danes uporabljamo termine, izpeljane iz nemških ustreznice.

Izraza *jajca* in *ritnik* sta imela v 19. st. drugačno (nevtralno) konotacijo. Danes sta to zaznamovani, ekspresivni besedi.

⁷ »Rit« danes velja za ekspresiven, vulgaren izraz, v 19. st. pa te konotacije ni imel.

⁸ Dobesedni prevod nemškega izraza.

Oprema in dejavnosti

Nekaterih izrazov s tega področja *Veterinarski terminološki slovar* ne pozna, zato sem se pri razlagi naslonila na SSKJ in sodobnejši konjeniški priročnik *Nega konja*.

Veterinarski terminološki slovar/ Slovar slovenskega knjižnega jezika	Domače živinozdravstvo	Bukve sa kméta
bíč ⁹ in bič bíča ⁹ m (î í; ï í) <i>palica s pritrjenim jermenom ali vrvjo za udarjanje</i> : vihteti bič; počiti, švrkniti z bičem / jahalni, pasji bič /.../	bič	bizh, gajshla
brzda –e ž žvala (1) Žvála –e ž 1 . Kovinski del uzde, ki ga ima konj v gobcu (zaradi lažjega vodenja) SIN.: brzda /.../	berzda	
dir –a m kas kás –a m zelo hiter tek v skokih, pri katerem se sočasno premikata diagonalna para nog (npr. pri konju) SIN.: dir		dir
dirka ¹⁰ –e ž (î) <i>tekmovanje v hitrostni vožnji ali jahanju</i> : prirediti dirko; trenira za jesenske dirke; staviti na dirkah /.../		dir na skusnjo
jezdenje ¹¹ –a s (é) <i>glagolnik od jezdi</i> : večurno jezdenje / uvrstiti jezdenje med tekmovalne športne discipline <i>jahanje</i>	jezdarjenje, jezdenje	jesdárjenje
komát –a m vprežna priprava, ki se da živali na vrat, navadno za konja	komat	komát

⁹ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 128.

¹⁰ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 257.

¹¹ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 552.

korák ¹² –a m širitaktni hod pri katerem ima konj vedno tri noge na tleh in eno v zraku		stóp (Schritt)
krtáča ¹³ –e ž (á) <i>priprava za čiščenje in gladenje iz šopov žime, žic, vstavljenih v navadno lesen hrbet /.../</i>	kertača	kertazha
ostróga ¹⁴ –e ž (ō) 1. nav. mn. <i>priprava na jahalnih škornjih za spodbadanje konja: ostroge žvenketajo; pripenjati ostroge; zboosti z ostrogami /.../</i>	ostroge	
pôdkev –kve ž polkrožno ukrivljen kovinski predmet, ki se pribije na kopito ali parkelj /.../	podkve	podkove
strgálo ¹⁵ –a s (á) <i>priprava za strganje, odstranjevanje /.../</i>	štrigelj	shtrigelj
štóle ¹⁶ –0 mn. kovinski zobci, ki se vstavijo v podkev in preprečujejo zdrs podkve	štóle	shtóle
úzda –e ž priprava iz žvale in jermenov, ki se da konju na glavo, da ga je mogoče voditi	ujzda	
vpréga –e ž 1. Oprema, v katero se žival, skupina živali vpreže /.../; tudi kširi ¹⁷		shtrange
vájeti –i ž nav. mn. na uzdo pritrjen jermen za vodenje živali pri ježi, dresuri, vožnji: imeti konja na ~ih	ujzdna verv	

¹² Vogel, Colin. *Nega konja*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2008, str. 22.

¹³ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 679.

¹⁴ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 1113.

¹⁵ SSKJ2, II. knj., 2014, str. 647.

¹⁶ VTS in SSKJ ne vsebujeta tega izraza, zato razlago dodajam sama.

¹⁷ Izraza ni mogoče zaslediti v nobenem slovarju, je pa v vsesplošni rabi med konjarji, tudi v javnosti (tekmovanja, oglasih, konjeniške trgovine).

Rubrika terminov opreme in dejavnosti kaže, da se izrazi v večini primerov od 19. st. do danes praktično niso spremenili. Izrazi *gajshla* (bič), *schrift* (hod), *štrigelj* (strgalo), *shtrange* (vprega) danes sicer veljajo za pogovorne/narečne ustreznike knjižnih izrazov, so pa še vedno v rabi.

Reja

Veterinarski terminološki slovar	Domače živinozdravstvo	Bukve sa kméta
brêj –a –e ki ima v telesu plod /.../ brêjost –i ž stanje samice med obrejitvijo in porodom /.../	brej ~a kobila	brej ~a kobila
hlév -a m zgradba ali prostor za nastanitev domačih živali: ~ goveji, ~ konjski	hlev	shtala
kastrát –a m samec z odstranjenimi modi SIN.: jalovljenec, kastriranec, skopljenec		valoh
kobíla –e ž odrasla samica konja po prvi žrebitvi /.../	kobila	kobila
kònj kônja m 1. lihoprsti kopitar iz rodu <i>Equus</i> , ki se goji zaradi vprege in ježe, pa tudi zaradi mesa /.../	konj	konj
konjerêja -e ž gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z rejo, vzrejo in plemenitvijo konj	konjereja; reja konj	reja konj
krma –e ž hrana za živali, navadno rastlinska /.../ SIN.: klaja	kerma, hrana	kerma ali futer kerma (Futter) - suha kerma - presna kerma (Frisch) ali selen - koreninska kerma (Wurzelfutter)

krmílo –a s snov, potrebna za rast in obstoj živalskega organizma /.../ PRIM.: hranilo, živilo		kermila (Futterstoffe), kermila (Futterarten)
menjava dlake		goljenje (levitev)
obrejítí –ím dov. povzročiti brejost: bik obreji kravo	vbrejati se	
otáva ¹⁸ –e ž (â) (<i>posušena</i>) trava druge košnje: otava lepo kaže; seno in otava		otava
párjenje –a s spolno združevanje samca in samice pri živalih		parjenje
plemenítev –tve ž izboljševanje lastnosti živali s križanjem, z načrtnim izborom SIN.: žlahtnenje		plemenenje
pripuščanje; pripustítí –ím dov. 1. Peljati samico k samcu zaradi ploditve /.../		spushati, sozhiti
senó –á s posušena trava prve košnje (hrana za rastlinojede domače živali)	seno	seno
žító –a s enoletne kulturne rastline iz družine trav, ki se gojijo zaradi plodov, zrnja (npr. ječmen, koruza, oves, proso, pšenica, rž, sirek, pa tudi ajda, ki sodi v družino dresnovk) SIN.: cerealije	zernje	sernje
žrebè –éta s mladič lihoprstih kopitarjev (npr. kobile, zebre) /.../	žrebe	shrebe, shrebizhek
žrebec -bca ž. m. odrasel samec konja: licencirani ~ plemenski ~žrebec, odbran za pleme na podlagi izbranih lastnosti	celak ali žrebec	shrebez

Tudi sodobni izrazi s področja reje se od tistih iz 19. st. bistveno ne razlikujejo. Izjemi sta le Bleiweisov *valoh* (kastrat) in Robidov *celak* (žrebec), ki danes nista več v rabi.

¹⁸ SSKJ2, I. knj., 2014, str. 1117.

Bolezni in poškodbe

Veterinarski terminološki slovar	Domače živinozdravstvo	Bukve sa kméta
Ni mogoče prepoznati sodobne ustreznice.	červ pri konjih (Wurm)	podkoshni ogerzi (Wurm)
bela mrena; mréna –e ž /.../ 2. poljud. zamotnitev navadno prozornega tkiva zaradi bolezni: siva ~ katarakta	bela mrena; siva slepota ali cink v očesu	siva mréna
burzítis –a m vnetje burze; búrza –e ž 1. vrečasta dvoslojna tvorba, ki leži med grčo na kosti in kito ali mišico ali drugim mehkim tkivom, napolnjena s sinovijo (zmanjšuje trenje med kožo, kito, mišico, fascijo): /.../ komolčna ~ podkožna burza med kožo in komolcem SIN.: bursa olecrani	goba na komolcu; komolčna goba	góba na sprednimu komolzu
glísta –e ž zajedavec iz razreda nematodov: konjska ~ nematod, ki zajeda v črevesju kopitarjev sin.: <i>Parascaris equorum</i> /.../	gliste	gliste (Würmen)
gnitje strele (žabice); gnítje –a s /.../ 2. razkroj odmrlega tkiva zaradi delovanja gnilobnih bakterij SIN.: putrefakcija, putrefactio		gniloba stréle
hròm –ôma, -o ki se zaradi bolezni živčevja ali mišičja ne more premikati: ~a okončina PRIM.: paraliziran	hrom v nogi (Buglähmung); krulav biti	
kólíka –e ž akutna, ponavljajoča se bolečina s krči v trebuhu, zlasti zaradi krčenja gladke mišičnine črevesja, pa tudi zaradi bolezenskih sprememb v drugih	grizenje ali kolika	kolika

trebušnih organih ali zaradi hudih telesnih poškodb /.../ SIN.: griz (3), colica		
krak – povečana kost¹⁹	krak (Spath)	shithpanj (Spath)
kresanje ali nastopanje; nastòp –ópa m poškodba okončine ob zgornjem robu kopita, povzročena s kopitom ali podkvijo druge okončine.		krésanje
kúžnost –i ž mera za zmožnost okužbe SIN.: infektivnost	kužnost	kushnost (Anfteckungsstoffe)
mahovnice ali rape; mahôvnice –nic ž mn kronično vnetje kože, navadno na podplatni strani bicljev zadnjih okončin kopitarjev SIN.: rape, dermatitis verrucosa	mahovnice	rape ali mehovnize
mehúr –ja m /.../ 2. Patološka votlina v koži, nastala po odstopu vrhnjice in usnjice, napolnjena s serozno tekočino, ki se lahko zagnoji (npr. pri opeklinah) /.../	voden mehur	vodén mehur
mesečna slepota; slepôta –e ž manjkanje ali izguba vida: /.../ mesečna ~ kopitarjev ponavljajoče se vnetje žarkovnika, žilnice in šarenice pri kopitarjih s solzenjem, fotofobijo in oslepitvijo sin.: periodična oftalmija, iridocyclitis reccurens /.../	mesična slepota ali občasno vnetje očesa	mészhna slepôta; mészhlinost (Monatblindheit)
mřzlica –e ž občutek mraza ob naglem naraščanju telesne temperature, večkrat z drgetom /.../		merslizhna bolésen
nadúha –e ž astma /.../	naduha (Dampf)	naduha (Dampf)
náhod –óda m vnetje nosne sluznice s seroznim eksudatom /.../	nahod	
otiščanec, žulj (na podplatu);	podpalne otiske	otiska na rogu

¹⁹ VTS tega izraza za bolezensko stanje ne navaja, izraz pa se nahaja v knjigi Vogel, *Nega konja*, str. 141.

otiščanec –nca m omejena kožna zadebelina (zlasti rožene plasti vrhnjice oziroma kopitne ali parkeljne usnjice) zaradi mehanskega draženja SIN.: natis PRIM.: žulj	(Steingellen)	(Steingallen)
pljučnica –e ž vnetje pljuč /.../	pljučnica	pluzhniza
prehlád –áda m akutna virusna bolezen, ki se kaže z vnetjem zgornjih dihal, splošno prizadetostjo živali in včasih s povečano temperaturo	prehlad	
smolíka –e ž nalezljiva kužna bolezen praviloma mladih konj, za katero je značilno vnetje žrela in bezgavk grla /.../	smolika	kushna smolíka (Verdächtige Drüse)
smřkavost –i ž v zvezah: /.../ konjska ~ nalezljiva, kužna bolezen kopitarjev (konj, mezgov, mul, oslov) in človeka, ki se kaže v treh oblikah, nosni s sluznim izcedkov, kožni z vnetjem in ulceracijo bezgavk in pljučni s tvorbo trdih grčic /.../	smerkelj	smerkelj
šépati –am nedov. nenormalno hoditi zaradi akutnih ali kroničnih vnetnih in drugih bolezní mišic, kosti, živcev, sklepov okončnine	švedrati; šantati; hromatati	kevshih biti; kruljevo hoditi; shantati
žúlj –a m mehur kože zaradi kratkotrajnega mehanskega pritiska nanjo SIN.: tilom, tyloma PRIM.: otiščanec	otiska; otiske v skoknem členu	otiska na kosti (Hautausschläge); otiska ali mehur sadnjiga komolza (Sprunggelenksgalle)

Še največ razlik med starejšimi in sodobnimi termini se pokaže pri poimenovanjih bolezenskih stanj. V 19. st. so bolezní poimenovali z izrazi, ki so bili za kmeta enostavni in razumljivi. Tako so večjo izboklino na komolcu imenovali kar *goba*, verjetno tudi zaradi gobi podobne oblike izbokline. Sodobna veterinarska stroka za to stanje pozna znanstveno

ustreznejši termin *burzitis*. Zanimiva je dvojnica iz *Domačega živinozdravstva*, ki *koliko* poimenuje tudi *grizenje*. *Kolika* je neposredni kalk nemškega termina (*Kolik*), Robida pa je očitno skušal uvesti tudi slovensko ustreznico. Žal se ta ni dobro uveljavila, čeprav VTS pozna termin *gríz*, katerega tretji pomen označuje koliko. Sodobni izraz *šepati* je gotovo eden tistih, ki je imel v 19. st. največ različnih ustreznic. *Bukve sa kméta* in *Domače živinozdravstvo* jih navajata kar pet.

Nekateri strokovni izrazi s področja konjereje so se od 19. st. do danes občutno spremenili, večina pa jih ostaja identičnih. Primerjava izrazov iz del *Domače živinozdravstvo* in *Bukve sa kméta* s sodobnim *Veterinarskim terminološkim slovarjem* je pokazala, da so se termini zgolj glasovno spreminjali. Predvsem pri poimenovanjih za dele telesa so se starejši priročniki naslanjali na izraze, ki se navadno nanašajo na človeka. Sodobno izrazje se temu skuša ogniti z uvedbo specifičnega besedja, vezanega zgolj na zoologijo. Prav tako se pri splošnih izrazih iz reje, oskrbe in dejavnosti v zvezi s konji terminologija 19. st. bistveno ne razlikuje od sodobne. Tudi sami avtorji prvih konjerejskih priročnikov s tem verjetno niso imeli težav. Konji so bili namreč že od nekdaj prisotni tako na kmetijah kot v mestih, zato je že pred knjižnim zapisom moral obstajati nabor konjerejskega besedja, s katerim so se med seboj sporazumevali kmetje, kovači, kočijaži in drugi.

Več težav je predstavljalo poimenovanje posameznih bolezni in poškodb. Predvsem v Rohlvesovem *Domačem živinozdravstvu* je razvidno, da se je prevajalec v veliki meri držal originalnega nemškega besedila. Poimenovanja bolezni so prevedena dobesedno in pojasnjena z nemškimi ustreznici v oklepajih. Zdi se, da prevajalec niti ni skušal poiskati slovenskega izraza, ki bi bil morda prej že v uporabi med kmeti. Zato je ravno v sklopu bolezni in poškodb najtežje potegniti vzporednice med Bleiweisovimi *Bukvami sa kméta* in *Domačim živinozdravstvom*. Zdi se, da opisujeta povsem različne bolezni ali pa pač uporabljata različna poimenovanja. Seveda pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da se *Domače živinozdravstvo* skoraj v celoti posveča ravno opisovanju in postopkom zdravljenja bolezni, medtem ko se *Bukve sa kméta* teme le na kratko dotaknejo ter naštejejo zgolj nekaj bolezni in možnih poškodb. Žal je v sklopu bolezni in poškodb iz slovarčka izpuščenih kar nekaj bolezni iz seznama *Domačega živinozdravstva*, ker jih ni bilo mogoče povezati s sodobnimi poznanimi bolezenskimi stanji in njihovimi poimenovanji.

Konjerejski in konjeniški priročniki iz 20. st.

V začetku 20. st. se je izhajanje konjerejskih priročnikov nadaljevalo. Priročniki se večinoma še naprej ukvarjajo z vprašanjem reje in živinozdravstva konj, ob koncu stoletja pa do izraza vedno bolj prihaja tema konjenišva. V ospredje stopi poznavanje pasem konj, njihovih telesnih značilnosti, obnašanja. Poleg vedenja o prehrani in oskrbi konja priročniki podajajo tudi navodila za pravilno sedlanje in jahanje konja ter popis konjeniških športov.

Seznam priročnikov iz 20. st.

Seznam priročnikov je bil izdelan s pomočjo cobissa, pri čemer sem kot iskalna gesla uporabila izraze »konjereja«, »konjenišvo«, »konji«.

1. L. Steuert, A. Jamnik, *Soseda Razumnika konjereja: poljudno navodilo za konjerejce* (1916).
2. František Dvořáček, *Domači živinozdravnik* (1932).
3. Ivan Oblak, *Konjereja* (1938).
4. Franc Vable, *Popis konja: z dostavkom popisa drugih domačih živali* (1938).
5. *Konj: njegovo zdravje in bolezni - Veterinarski oddelek Glavnega štaba NOV in PO Slovenije* (1945).
6. Jože Jurkovič, *Konjereja* (1983).
7. Heidrun Werner, *Konji: pasme, nega, šolanje, šport* (1997).
8. Jackie Budd, *Najlepša knjiga o konjih* (1997).
9. Janko Slavič idr., *Uspešnost in ekonomika umetnega osemenjevanja v konjereji: zbornik predavanj* (1999).
10. Borut Trapečar, *Konjenikov priročnik* (1999).

Jože Jurkovič, *Konjereja* (1984)

Konjereja avtorja Jožeta Jurkoviča je prvo delo na konjerejsko tematiko, ki je izšlo po 2. svetovni vojni. Od leta 1954 pa do 1984, ko je omenjeni priročnik izšel, se pisci očitno niso ukvarjali s to temo. Jurkovičeva *Konjereja*, ki je izšla dobrih sto let za prvimi tu obravnavanimi strokovnimi besedili, lepo kaže, da se je v tem času spremenil tako odnos do konj in konjereje kot tudi način pisanja strokovnih priročnikov s tega področja.

Predgovor avtorja

Avtor začne delo s predgovorom, kjer poudari, da je razmah strojev v kmetijstvu povzročil precejšen padec števila konj. Reja konj se je nadaljevala predvsem preko konjeniških športov. Nekatera geografska območja so se usmerila v specializirano rejo športnih konj, kmetje pa so posamezno ohranjali najboljše živali nekdanje hladnokrvne pasme delovnih konj. Izpostavljen je problem nestrokovne reje konj v tedanji Jugoslaviji, ki se je bolj kot v skrb za vzrejo domačih športnih in plemenskih konj usmerila v izvoz klavnih živali. V Sloveniji so se k sreči ohranile najboljše živali, kar predstavlja izhodišče za bolj svetlo prihodnost konjereje. Avtor hkrati verjame, da je z začetkom 80. let nastopilo boljše obdobje za slovensko konjerejo, saj narašča tako zanimanje kot število rejcev, konji pa se počasi vračajo na slovenske kmetije. Ker pa mladim rejcem manjka predvsem znanja in izkušenj, predstavlja ta knjiga koristne napotke ob pravem času. Avtor napove, da se bo v priročniku osredotočil na področja vzreje in šolanja športnih konj, psihologije konja in podkovstva. Knjiga je namenjena tako mladim kot izkušenejšim konjerejcem.

Strokovne značilnosti besedila in primerjava s starejšimi priročniki

Jurkovič že v predgovoru izpostavi dejstva, v katerih se njegovo delo bistveno razlikuje od priročnikov iz 19. st. Če sta bili *Domače živinozdravstvo* in *Bukve sa kméta* namenjeni širokemu krogu kmečkega prebivalstva, je *Konjereja* iz druge polovice 20. st. že zožila krog bralcev specifično na konjerejce. Sam predgovor se ne posveča težavam pri zapisovanju terminov, ker je terminologija že urejena in utečena. Govori izključno o konjereji kot stroki, njenih pomanjkljivostih in prednostih.

Tudi tematsko se oddaljuje od prvih dveh obravnavanih besedil. Na začetek postavlja razvoj konja ter razdelitev in poznavanje pasem konj, kar v 19. st. ni bilo bistveno znanje. Tedaj je konjeva vrednost temeljila na njegovi delovni sposobnosti, šele v 20. st. so postali pomembni pasma, pedigree in sposobnost športnega udejstvovanja. Ker pa ima vsaka pasma svoje kvalitete in slabosti, po katerih se določa njihova športna, rekreacijska ali delovna sposobnost, je bilo v konjeniško stroko potrebno uvesti sistematizacijo. To kaže na občuten razvoj konjereje kot stroke, čemur so sledili tudi strokovni priročniki.

V nadaljevanju Jurkovič opisuje zunanost konja in ocenjevanje konj. Podobno kot Bleiweis pod poglavjem o kupovanju konj se tudi *Konjereja* ukvarja z določanjem starosti konja. Sledijo rejske metode dedovanja ter popis organizacije konjereje, ki sedaj poteka prek kobilarn, žrebčarn, rodovniških knjig. Tako kot Bleiweis in Rohlves se tudi Jurkovič posveti

razmnoževanju ter reji in skrbi za konja. Obravnava čiščenje hleva, podkavske dejavnosti pa tudi učenje in ujahovanje mladih konj.

V naslednjem poglavju zopet načne temo, s katero se v 19. st. niso ukvarjali. Delovne sposobnosti konja so namreč na tem mestu opredeljene kot sposobnosti udejstvovanja v različnih konjeniških športnih panogah. Hkrati s športnim udejstvovanjem konja se pojavi tudi nov sklop obširne konjeniške športne terminologije.

Na koncu se Jurkovič ukvarja še s prehrano in bolezenskimi stanji konj. Tudi na tem mestu se pojavlja nova terminologija. Kar so starejši priročniki splošno poimenovali kot *prehlad* in *nahod*, očitno prevzeto po izrazih za bolezenska stanja človeka, sodobna konjereja sistematizira kot *influenca*, *konjsko gripo* in *kužni kašelj*. V 19. st. še nerabljen izraz za pogosto bolezen konj je tudi *tetanus*.

Jurkovičeva *Konjereja* je strokovni priročnik v pravem pomenu besede. Termini so poenoteni in dosledno rabljeni, zaradi česar je besedilo težko razumljivo laiku, ki se na temo ne spozna. Za razliko od priročnikov iz 19. st., kjer avtor nenehno poljudno komunicira z bralcem, ga nagovarja in z njim polemizira, je v *Konjereji* komunikacija formalna. Avtor na koncu zapiše seznam virov, iz katerih je črpal, kar kaže na strokoven pristop k obravnavanju teme. Besedilo je objektivno, stilno formalno, jasno in nedvoumno.

Sodobni konjeniški priročniki

Konji so od nepogrešljive delovne sile preprostega kmeta preko rejske živali navdušencev nad konjerejo kot kmetijsko panogo postali ljubljenci posameznikov, ki so se z njimi začeli ukvarjati rekreativno ali športno. Ker so konji vstopili v vse bolj »poljudne« kroge, so se temu primerno spreminjali tudi konjeniški priročniki. Bolj strokovna sodobna besedila se osredotočajo na potrebe študijske smeri veterine ali na popis konjereje v Sloveniji. Priročniki, ki obravnavajo podobne teme kot tisti v 19. in 20. st., torej poznavanje pasem, nego in skrb za konja ter opise bolezenskih stanj, so postali slikoviti, preprosti, bralcu zanimivi in razumljivi. Še vedno vsebujejo veliko mero konjerejske in konjeniške terminologije, saj se navsezadnje ukvarjajo s specifično stroko, vendar pa so s preprostim in razumljivim stilom pisanja izgubili pravo strokovnost.

Seznam priročnikov iz 21. st.

1. Adrijana Zupanc, *Konjereja* (2000).²⁰
2. Colin Vogel, *Nega konja* (2008).
3. Jana Vejnovič, *Naši konji* (2008).
4. *Konji* (2009).
5. M. Mesarič, J. Rus, *Konjereja v Sloveniji* (2011).
6. *Konji: celovit priročnik za oskrbo in nego* (2011).
7. Cherry Hill, *Ali vaš konj zna?* (2012).
8. M. Costantino, A. Lang, *Konji: popolni vodnik* (2014).

Colin Vogel, *Nega konja* (2008)

Colin Vogel je britanski veterinar in avtor knjige *Nega konja*, ki je v izvirniku z naslovom *Complete Horse Care Manual* izšla leta 2003. Slovenski prevod je izgotovila Katja Berden, ki se sicer ukvarja s prevajalstvom in ne specifično s konjeništvom. Izdan je bil leta 2008.

Uvod in primerjava s starejšimi priročniki

V uvodu avtor predstavi konja kot domačo žival, ki v človekovem življenju zavzema posebno mesto. Popiše razvoj konja od vprežne živali in prevoznega sredstva do lepotnega ideala. V nadaljevanju avtor izpostavi pomembnost odnosa, ki ga vzpostavita konj in njegov lastnik, saj je od tega najbolj odvisno njuno sodelovanje. Poudarjeno je tudi razumevanje konja in njegovega obnašanja ter skrb za njegove potrebe. Vsak, ki se ukvarja s konji mora vedeti nekaj o njihovi zgradbi, kako deluje njihovo telo, kaj storiti ob poškodbah in boleznih ter kako pravilno uporabljati opremo, da konj ne poškoduje. Z vsem tem lastnik zagotovi, da bo konj srečen in bo z zadovoljstvom sodeloval s človekom. Cilj je namreč doseči vzajemen in dober odnos, v katerem bosta uživala tako lastnik kot konj.

»Če bo konj srečen v svojem prostoru in tudi pri delu, bo bolje sodeloval z vami in bo sposobnejši izpolnjevati vaše zahteve. V vzajemnem, dobrodejnem odnosu bosta oba uživala.« (Vogel, 2008, str. 7)

Celoten uvod izraža zelo čustven, subjektiven odnos do teme. S tem se očitno razlikuje od Rohlvesovega predgovora k njegovemu *Domačemu živinozdravstvu*. Tam namreč zapiše: »Konjereja je poglavitno sredstvo, blagostanje kmetovavca podpirati in ohraniti, ker si tako za domačo rabo potrebne in dobre konje brez velikih stroškov priredi, in verh tega lepe denarje

²⁰ Učbenik.

prejme, ako zamore kakega konja prodati. Torej bo gotovo vso pridnost na konjerejo obrnil, in po tem, kar se mu tukaj nasvetuje, se ravnal.« (Rohlwes, 1856, str. 1)

Za Rohlvesa je konjereja sredstvo, s katerim si lahko kmet zagotovi blagostanje in celo dobiček. Zaradi tega namena naj kmet tudi upošteva njegove nasvete.

Povsem drugačen je Voglov odnos, ki poudarja medsebojno sodelovanje človeka in konja ter kot cilj in namen navaja dobrodejen odnos med obema. Konj ni več sredstvo za preživetje, temveč čustveni objekt, s katerim je potrebno graditi odnos.

Strokovne značilnosti besedila in primerjava s starejšimi priročniki

Če so bili sprva konjeniški priročniki namenjeni kmetom in kasneje konjerejcem, je *Nega konja* namenjena predvsem ljubiteljskim navdušencem nad konji.

V prvem poglavju, poimenovanem Opazovanje konja, avtor predstavi zgodovino in razvoj konja, s čimer se zgodnejši priročniki niso ukvarjali, saj tema ni bila bistvena za kmečkega bralca. Sledi zelo groba in poenostavljena opredelitev pasem konj in njihovih telesnih značilnosti. Prvo poglavje se posveča tudi konjevi telesni zgradbi, skeletu, nogam, sklepom, kopitom, zobem, delovanju konjskega telesa, obnašanju na paši in v čredi. Predvsem pri predstavitvi značilnosti in delovanja telesa je v besedilo vključena obširna terminologija, vseeno pa je besedilo na tem mestu kratko in enostavno ter podkrepljeno s številnimi slikovnimi prikazi. V priročnikih iz 19. st. ne zasledimo izrecne predstavitve konjeve zgradbe. Deli telesa so terminološko poimenovani sproti v besedilu, pri opisovanju karakteristik dobrega konja ali popisu bolezenskih stanj.

Drugo poglavje se ukvarja z oskrbo konja. Oskrba konja je tema, s katero so se že zgodaj ukvarjali tudi konjerejski priročniki. Avtor bralca najprej opozori, kaj pomeni imeti konja, skrbeti za njegove potrebe in zdravje. Sledi popis konjskih razvad in navodila za pravilno ravnanje s konjem. V podpoglavju se avtor posveča še podkovanju in negi konja, ki vključuje čiščenje, krtačenje, striženje... Poglavje se zaključi z navodili za prevažanje konja in popisom konjeniških športov. Tudi Bleiweis v svojih *Bukvah sa kméta* poudari pomen vsakodnevnega čiščenja konja in ustreznega podkovanja, vendar se s temo dobrobiti konja ne ukvarja tako na široko.

Sledi poglavje Konji na prostem z napotki o primerni postavitvi pašnikov ter navodili ob prihodu in odhodu konja s pašnika.

Obširnejše je naslednje poglavje o hlevu in skrbi za čistočo, s čimer se ukvarjajo tudi priročniki iz 19. st., predvsem Bleiweisove *Bukve sa kméta*. Tudi pravilno krmljenje in napajanje, ki ga Vogel navaja v naslednjem poglavju, je poudarjal že Bleiweis.

Naslednje poglavje se posveča boleznim in poškodbam konja, ukrepanju v primeru le-teh in nudenju prve pomoči. Sledita še podpoglavji o brejosti in žrebitvi.

V predzadnjem poglavju avtor predstavi konjensko opremo, od sedel in uzd ter navodil za pravilno sedlanje, do pregrinjaj, ščitnikov in bandaž.

Zadnje poglavje bralcu ponudi namige in nasvete za celovito oskrbo, nakup in vzdrževanje konja. Zanimivo je, da Bleiweis svoje delo začne, Vogel pa zaključi z navodili o kupovanju konj.

Na koncu je dodan še kratek slovarček besedja, ki bi bilo bralcu lahko težje razumljivo, stvarno kazalo ter viri za besedilo in viri slikovnega gradiva.

Pri tematskem pregledu sodobnega konjenskega priročnika *Nega konja* lahko opazimo, da se niti ne oddaljuje dosti od priročnikov iz 19. st.

Tako *Konjereja* kot *Nega konja* na začetku predstavita izvor in razvoj konja ter popišeta pasme. To seveda ni tema, ki bi bila v priročnikih iz 19. st. bistvena za bralca. Zelo verjetno tudi sam razvoj konja tedaj še ni bil dobro raziskan, pasme in konjski rodovniki pa so bili za kmeta tako ali tako brez pomena. Na podeželju je bil konj potreben za delo in prevoz, s tekmovanji, razstavami in ocenjevanji konj se takrat niso ukvarjali v tako veliki meri kot danes.

Starejši priročniki ne naštevajo vse potrebne opreme in navodil za pravilno uporabo le-te, prav tako se ne ukvarjajo z navodili za spuščanje konj na pašnik itd. Bleiweis in Rohlves izpostavita zgolj skrb za čistočo konja ter seveda čistočo in primernost hleva. Vendar pa se od 19. st. do danes ni spremenil poglavitni razlog, zakaj ljudje, ki se kakorkoli ukvarjajo s konji, posegajo po priročnikih. Najpomembnejše za kmeta, konjerejca ali konjarja je vprašanje, kako prepoznati in zdraviti bolezni ter kako pomagati konju ob poškodbi. Ob teh dilemah se konjerejci in konjarji vedno poslužujejo priročnikov. Temi boleznim in poškodb se pridružuje še poglavje o brejosti in žrebitvi. Četudi druge teme skozi stoletja variirajo, to ostaja stalnica vsakega konjerejskega ali konjenskega priročnika.

Nega konja se tudi glede zunanje podobe besedila bistveno razlikuje od starejših obravnavanih priročnikov. Knjiga je večjega formata, oblikovno privlačna in podkrepljena z obširnimi slikovnim gradivom. Tako *Bukve sa kméta* in *Domače živinozdravstvo* kot *Konjereja* ustrezajo oblikovnim značilnostim strokovnega besedila. Razdeljena so na poglavja in podpoglavja s strnjenim, obširnim in objektivnim besedilom, *Konjereja* pa ima na koncu naveden še seznam virov. Tudi *Nega konja* je razdeljena na poglavja in podpoglavja, a so ta

izredno kratka, besedila je malo in je večinoma navedeno ob prevladujočem slikovnem gradivu. Tak način podajanja informacij kaže, da gre bolj za poljudni kot pa strokovni priročnik. Res je, da je avtor Vogel veterinar, torej strokovnjak s področja, o katerem piše, tudi terminologija je obširno in dosledno rabljena, vendar pa je besedilo skopo, lahko razumljivo, na nekaterih mestih zelo objektivno, drugod pa spet čustveno obarvano. Tudi glede na širok krog bralcev, katerim je knjiga namenjena, od mlajših navdušencev nad konji do starejših rekreativnih jahačev, je *Nega konja* predvsem poljudni priročnik s področja konjeništv.

Zaključek

Strokovna besedila s področja konjereje in konjeništv so se od sredine 19. st. pa do danes bistveno spremenila. Kot glavni razlog za to lahko navedemo spremembo v sami vlogi, ki jo konj igra v človekovem življenju. Sprva je bil konj predvsem delovna žival, zato so se priročniki osredotočali na njegovo dobrobit in preprečevanje ter ozdravljanje bolezenskih stanj, ki so zmanjševala konjevo delovno sposobnost. V priročnikih iz 19. st. je tako pri terminologiji kot v skladnji čutiti močan vpliv nemških predlog.

Pregled in primerjava terminologije starejših besedil iz 19. st. s sodobnim izrazjem iz Veterinarskega terminološkega slovarja je pokazala, da do bistvenih sprememb ni prišlo. Termini so se skozi čas večinoma le glasoslovno spreminjali. Avtorji so v 19. st. poleg terminov, ki so izhajali iz nemških predlog, skušali uvesti tudi slovenske ustreznice. Na žalost se predlagane variante v konjereji in konjeništvu niso uveljavile in tako še danes uporabljamo kalke iz nemščine.

S pojavom kmetijske mehanizacije je konj svojo delovno vlogo zamenjal za vlogo rejske živali in športnega partnerja. V drugi polovici 20. st. se konjerejska in konjeniška terminologija že povsem izoblikujeta, priročniki pa sledeč novi vlogi konja začnejo s sistematizacijo pasem in obravnavo njihovih sposobnosti za rejo, šport ali rekreacijo.

S popularizacijo konja kot športnega in rekreativnega partnerja se popularizirajo tudi priročniki. Besedilo izgubi svojo strokovnost, obširnost in formalnost, postane preprosto, nezapleteno in lahko razumljivo tudi laičnemu bralcu. Obširno slikovno gradivo poskrbi za privlačnost besedila. Na strokovnost kaže le še dosledna uporaba terminoloških izrazov s področja konjereje in konjeništv, drugače pa sodobni strokovni priročniki postajajo vse bolj poljudni.

Viri in literatura

Bleiweis, Janez. *Bukve sa kméta, kako se ima per kupovanju, plemenanju, réji in opravljanju kónj splòh obnashati, de bi jih bolésen obvaroval in v njih unanjih in notrajnih bolésnih sam sebi svetoval in pomagal.* V Ljubljani: natisnil Joshef Blashnik, 1843.

Rohlves, Johann Nicolaus. *Domače živinozdravstvo v boleznih konj, govedja, ovac, prešičev, koz in psov, ali nauk, kako mora kmetovavec svojo živino rediti, ji streči, jo kermiti in ozdravljati.* V Celovcu: natisnul Janez Leon, 1856.

Jurkovič, Jože. *Konjereja.* Ljubljana: ČZP Kmečki glas, 1983.

Vogel, Colin. *Nega konja.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.

Veterinarski terminološki slovar. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.

Slovar slovenskega knjižnega jezika 2. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.

PRILOGE

Priloga 1: Stran iz Bleiweisovih *Bukev sa kméta*

Priloga 2: Stran iz Rohlvesovega *Domačega živinozdravstva*

Priloga 3: Stran iz Jurkovičeve *Živinoreje*

Priloga 4: Stran iz Voglove *Nege konja*

se sgodi in shivina gotovo pogine ali se pa strašno pokluzhi, ker se je vse to sgodilo.

Pa kakor se s mladimi shrebéti na teléfu in na sdravji sploh ravná, tako se s starimi in vezhjimi na kopitih godí. Toliko zhasa namrezh jih mashejo, de so prezh. Nizh ni bolj shkodljiviga, kakor zhe se podplat rasvotljá, zhe se tako imenovani kóti predrejo, kakor visoke peté, teshke shelésja in debeli *podkovni sheblji*. Samo slabo oskerbovanje kopit s ravno imenovanimi pregreškki so deshélo she vezh tavshentov konj in svét vezh milijonov shkoda veljále. In ravno tako shkodljivo je bilo tudi deshelam, vojškam, ljudém in konjem kopitno masilo (*Huftsalbe*) in shtupa *sa* kevshih (*Drüsenpulver*).

§. 9.

Od shtále in njeniga oskerbovanja.

Kar shtalo in njeno oskerbovanje utizhe, saflu-shite, ljubi moji, rasun nekterih, vsi prav resnizhno ozhitanje; saka; ref je, de vezhi del vse shtale nizh drugazhne niso, kakor roparski berlogi. Blata ni mogozhe pregasiti. Uboga shivina lesi tú v gnoju, v niskih shtalah polnih oparze, v smeradu, in pomilovanja je vrédna. Vampji krav so s gnojem, kakor s vezhno skorjo pokriti, konji pa stojé v gnojnizi kopitam shkodljivi. Shléb kakor tudi druge posóde in orodja so v nefnashnost sakopane in ravno tako stene, stropji s pajzhevnamí in drusim merzhesam preprešeni. Prav vesel-mora vsakdó biti, de is tazih nemarnih lukinj pride.

Ali ni to réf? Ali je tó popisovanje lásš? Ni ne! — Pa faj nemore drugazhe biti, bodo nekteri od-

in ogladi, potlej razbeli, razbeljeno po lesu podergni. Zdaj seži z razbeljenim železom, katero vedno, sučeš do dna rane, katero si poprej v ta namen preiskal, da veš kako daleč se razpostori. To ravnanje kake dvakrat ponavljay. Razbeljeno železo pripali slinjake, sline se ne morejo več v rano cediti, in rana se celi. Pri leti operaciji je koristno zunajno rano nekaj razprostoriti, da se z železom prostejše giblješ, in da se rana prehitro ne zaceli.

IV. Poglavje.

Davica.

Znamnja te boleznj so: Konj ne zoblje, tudi ne pije lahko. Ako se sili vodo požirati, gre voda skoz nosnice nazaj namesto dolj v požiravnik. Ušesa so merzle, glava pobešena, sapa težka. Bolj ko boleznj raste, bolj konj piska in smerči, njegov gobec je vroč in jezik je suh. Na spodnji strani vratu se oteklina ošlata, ako jo stisneš, konj velike bolečine občuti.

Kakor hitro te znamnja zapaziš, moraš konju dve libri kervi iz vratne žile izpustiti, in mu tole zdravilo dajati: Vzemj pol libre medu, in mu primešaj 8 lotov čistega, zmletega soliterja. Ako je zmesa prerodka, toliko moke prideni, da kašo dobiš. Tega zdravila namažeš konju štirikrat na dan, vsakikrat 2 lota z leseno lopatico na jezik. V oteklino na vratu se dvakrat na dan sledeče mazilo vriba: Vzemi pol lota zmlete kafre, perlji ji počasno 8 lotov lanenega olja tako, da se kafra v olju raztopi. Potlej še prideni 4 lote salmijakovca. Teh zdravil dobiva konj na rečeno vižo, dokler se popolnoma ne ozdravi. Pri ti boleznj je treba konja premrazenja varovati, mu mlačne ne merzle vode pitidajati; in kedar začne zobati, mu mokrih otrobov pokladati. Ako noče otrobov, se mu pa ovsa daje.

V. Poglavje.

Pijavka na vratu.

Na zgornjem koncu vratu, nekoliko za ušesi, na desni ali levi strani grive se včasi pijavka naredi. Narprej se zapazi oteklina na tistem mestu, na katerem pozneje pijavka sedi. Ako

Reprodukcija v konjereji

V reji domačih živali lahko dosežemo uspehe le z načrtnim razmnoževanjem (reprodukcijo). Zato skrben rejec najprej ugotovi, katere kobile ali žrebice bo pripuščal, katere pa bo zaradi nepravilne zunanosti ali nezaželenih lastnosti izločil iz reje.

Posebna skrb velja tudi odbiri plemenjaka. Rejci, ki gredo s svojo kobilo vedno le k najbližjemu žrebcu, ker s tem zamudijo najmanj časa, prepuščajo uspeh rejskega dela bolj ali manj naključju. Zato v takih rejah navadno ni večjega napredka. Pričakujejo ga lahko le rejci, ki preudarno odberejo za svojo kobilo najprimernejšega plemenjaka. Pri tem se navadno posvetujejo tudi s strokovno službo; pripust pod tako odbranega plemenjaka imenujemo **načrtna paritev**.

Moške in ženske živali začnemo uporabljati za pleme, ko dosežejo **pripustno zrelost**. Vemo namreč, da živali začno kazati spolni nagon že veliko prej, vendar je pripuščanje premladih živali, posebno žrebic, škodljivo za nadaljnji razvoj. Pri žrebicah, ki so bile prezgodaj pripuščene, pogosto opažamo zaostalost v rasti. Iz prakse vemo, da se kobile, ki so bile pripuščene že kot dveletne in so tudi ostale breje, kasneje težje obrejijo. Pripustna zrelost se pri hladnokrvnih pasmah pojavi prej kot pri ostalih. Zato naj bi hladnokrvne živali obeh spolov uporabljali za pleme **praviloma pri treh letih**, le izjemoma in pri zelo dobro razvitih živalih že pri dveh. Za toplokrvne pasme ter za pasme ponijev in malih konj pa naj bi veljalo, da jih pripuščamo **najprej pri treh letih**, če so slabše razvite, pa šele pri štirih.

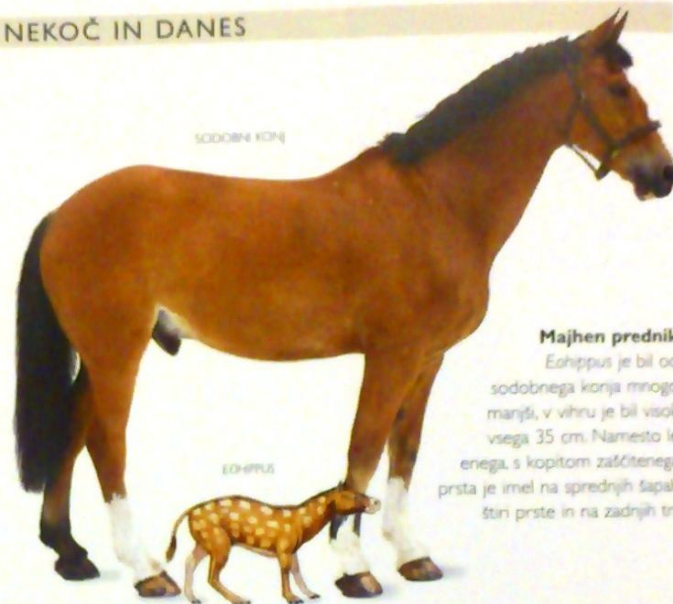
Pripustno zrelost pri ženskih živalih ocenjujemo tudi po tem, kdaj se začne **pojatev** pojavljati v rednih časovnih presledkih. To naj bi bilo na vsakih 19 do 23 dni, v povprečju vsakih 21 dni. Vendar obstajajo pri kobilah precejšnje razlike, zato mora vsak

RAZVOJ KONJA

Sodobni konj (*Equus Caballus*) je nastajal 60 milijonov let. Tako dolgo je trajalo, da se je iz prvega prednika, *Eohippusa*, razvil v družino *Equidae*. V družino spadajo zebra, osel in domači konj, prav tako pa tudi divji osli Afrike in Azije ter przewalski divji konj.

Prevladuje misljenje, da so bili neposredni predniki sodobnega konja trije primitivni tipi konj. Iz njih so se verjetno razvili štirje tipi konj: dva tipa ponijev in dva tipa velikih konj. Ti so osnova vseh sodobnih tipov in pasem konj.

NEKOČ IN DANES

Majhen prednik

Eohippus je bil od sodobnega konja mnogo manjši, v višini je bil visok vsega 35 cm. Namesto le enega, s kopitom zaščitenega prsta je imel na sprednjih šapah štiri prste in na zadnjih tri.

TRIJE PRIMITIVNI TIPI

Tarpan (desno)

Tarpan je vplival na številne pasme. Verjetno mu prek arabca dolgujemo plemenit videz glave sodobnega konja. Tarpan je izumrl, vendar je bilo več poskusov, da bi ga ponovno vzredili. Eden od njih je prikazan na sliki. Tarpan je nastal v polpuščavskih razmerah Evrope in Azije ter je imel telesno zgradbo, primerno za premagovanje velikih razdalj, da je lahko iskal hrano.

Gozdni konj (levo)

Pomemben prednik nekaterih sodobnih pasem je bil gozdni konj severne Evrope. Živel je v gozdnatih predelih, kjer hitrost v galopu ni bila bistvena. Imel je velika kopita, da je svojo težo razporedil na mokrem terenu, in gosto dlako za zaščito. Najverjetneje je bil podoben francoskemu poitevinu, ki živi v močvirjih.

Przewalski konj (zgoraj)

Przewalski konj je edini pravi preživetel naslednik treh zgodnjih tipov konj. V prazgodovini je živel v stepah osrednje Azije in Evrope. S svojo bolj grobo in robato zunanjostjo ter čopastim repom je bolj podoben oslu kakor sodobnemu konju. V manjšem številu ga od leta 1902 redijo v ujetništvu, kjer poteka tudi selekcija za povečanje števila divjih čred.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Grosuplje, 24. september 2015

Sara Primec